

ภาพที่ 144 หญ้าลอยน้ำ (*Hygroyza aristata* Nees.) แสดง (1) ต้นพืช (2) ใบเห็นลิควิด์ (3) ช่อดอกย่อยที่เปิดใบประดับย่อยออก (4) ช่อดอกย่อยที่มีใบประดับ (5) เลมม่าที่ไม่มีจงอย (6) พาลี (7) เกสรตัวผู้และเกสรตัวเมีย (8) ผลเห็นเอ็มบริโอ (9) ผลเห็นรอยแผล (Hilum) เป็นแนวยาว

ตัวอย่างทั่วไป

Arundinaria suberecta Munro	ไผ่จีน
Axonopus compressus (Sw.) P. Beauv.	หญ้ามาเลเชีย
Bambusa arundinacea Willd.	ไผ่ป่า
Bambusa ventricosa Mc. Clure	ไผ่น้ำเต้า Buddha's Belly-bamboo
Bambusa vulgaris Schrad	ไผ่เหลือง Golden-bamboo
Brachiaria distachya (L.) Stapf.	หญ้าข้อ
Brachiaria reptans (L.) Gard et. Hubb.	หญ้าตีนติด
Centotheca lappacea (L.) Desv.	หญ้าเนียวหมา หญ้าอึเหนียว
Cephalostachyum pergracile	ไผ่ข้าวหลาม
Chrysopogon aciculatus (Retz.) Trin.	หญ้าเจ้าชู้ หญ้าน้ำลึก หญ้าจี้เตย
Coelorrhachis glandulosa Trin.	ข้าวป่าเกสร หญ้าข้าวป่า
Cyrtococcum accrescens (Trin.) Stapf.	หญ้าน้ำค้าง หญ้าจาด
Cymbopogon citratus stapf	ตะไคร้ Lemon-gass.
Cymbopogon nardus Rendle	ตะไคร้แดง ตะไคร้หอม Citronella
Cymbopogon schoenanthus	หญ้าหอม
Cynodon dactylon Pers.	หญ้าแพรก หญ้าเปิด Wire-grass Burmuda-grass, Dub-grass
Cynodon hybrid	หญ้าเบอมิวัด้า Tifgreen-grass
Dactyloctenium aegyptium (L.) P. Beauv.	หญ้าปากควาย
Dendrocalamus giganteus	ไม้ไผ่ตง Giant-bamboo
Dendrocalamus mebranaceus	ไผ่ซาง
Digitaria adscendens (HBK) Henr.	หญ้าตีนนก
Digitaria ciliaris (Retz.) Koel.	หญ้าตีนนก หญ้าปล้องข้าวนก
Diplachne malayana C.B. Hubb.	หญ้าเต่า Beetle-grass
Echinochloa colonum (L.) Link.	หญ้าปล้อง หญ้าข้าวนก Jungle-rice
Echinochloa crusgalli (L.) P. Beauv.	หญ้าปล้องละมาน Barnyard-grass
Eleusine indica (L.) Gaertn.	หญ้าตีนกา หญ้าปากกอก Goose-grass
Eleusine procera (Retz.) C.E. Hubb.	หญ้าข้าวนก หญ้านก
Heteropogon contortus	หญ้าหนวดฤๅษี

Hymenachne pseudointerrupta C. Muell	หญ้าปล้อง
Ischaemum barbatum Retz.	หญ้าตะขาบ หญ้ายอนหู หญ้าแดง Centipede-grass
Ischaemum rugosan Salisb	หญ้าแดง
Leptochloa chinesis (L.) Nees	หญ้าดอกขาว
Oplismenus hirtellus Roem. & Schult var. variegat	หญ้าต่างน้อย
Ottochloa nodosa (kunth) Dandy	หญ้าไผ่ หญ้าละมาน Slender-panic grass
Oryza sativa L.	ข้าว
Panicum elegantissimum Hook. f.	หญ้าขนหนู
Panicum incomtum trin.	หญ้าศาลาพงศ์ หญ้าไข่มุก
Panicum maximum Jacq.	หญ้าเสือแก้ว
Panicum notatum Retz.	หญ้าไผ่ขน หญ้าไข่มุกหลวง
Panicum repens L.	หญ้าชันกาด
Paspalum conjugatum Berg.	หญ้าเห็บ หญ้านมหนอน
Paspalum scrobiculatum L.	หญ้าปล้องหิน
Pennisetum polystachyon schult.	หญ้าขจรจบ หญ้าคอมมูนิสต์ หญ้าพม่า
Pennisetum setosum (Swatz.) L.C. Rich	หญ้าขจรจบดอกเหลือง
Pennisetum pedicellatum Trin.	หญ้าขจรจบ หญ้าคอมมูนิสต์ หญ้าพม่า
Pennisetum purpueum	หญ้าเนเปี่ย
Perotis hordeiformis Nees ex. Hook.	หญ้าหางหมา หางหมาบ้า หญ้าแหวน
Phragmites communis Trin. (P. karka)	อ้อเล็ก พง แฉม
Phyllostachys nigra Munro	ไผ่ดำ
Rhynchelytrum repens (Willd.) C.E. Hubb.	หญ้าดอกแดง หญ้าดอกสีชมพู
Polytrias amaura (Buse) O. Ktze.	หญ้านวลจันทร์
Saccharum munja	หญ้าห่มกระต่าย
Saccharum officinarum L.	อ้อย Sugar-cane
Saccharum spontaneum	เถา Wild-cane
Stenotaphrum secundatum (Walt.) O. Ktze. var. variegatum	หญ้าต่างขาว
Sorghum vulgure	ข้าวฟ่าง
Spinifex littoreus	หญ้าลอม หญ้าลูกไก่

Themeda villosa Durad & Jackson
Thrysostachys siamensis Gamble
Vetiveria zizanioides
Zea mays L.
Zea mays var. **everta**
Zea mays var. **rugosa**
Zoysia japonica Steud
Zoysia matrella Willd.
Zoysia tenuifolia Willd.

หญ้าแฝกเถื่อน หญ้าขุง
ไผ่รวก
หญ้าแฝก Elephant-grass
ข้าวโพด Corn
ข้าวโพดแก้ว Pop-corn
ข้าวโพดหวาน Sweet-corn
หญ้าญี่ปุ่น Japanese-lawn grass
หญ้านวลน้อย หญ้าญี่ปุ่น
หญ้ามะหยี่ Mascarenegrass

HYDROCHARITACEAE

ชื่อวงศ์ วงศ์ผักตบเต่า

จำนวนและแหล่งที่พบ พบประมาณ 15 สกุล 100 ชนิด ทุกชนิดเป็นพืชน้ำ ในจำนวนนี้มี 3 สกุลเป็นพืชน้ำเค็ม ได้แก่สกุล **Enhalus Thalasia** และสกุล **Halophila** ส่วนใหญ่พบอยู่ในเขตอบอุ่น ในเขตนานาพบน้อย

ลักษณะทั่วไป พืชวงศ์นี้มีทั้งพืชอายุฤดูเดียวและหลายฤดู มีต้นจมใต้น้ำ พบในน้ำที่มีแสงสว่างส่องถึง คือน้ำที่ค่อนข้างใส ใบมีหลายรูป ลอยใต้น้ำหรือจมเพียงบางส่วน ใบเรียงซ้อนเป็นกระจุกที่โคนต้น เรียงสลับ หรือเรียงตรงข้ามกัน มีก้านใบหรือไม่มี ก้านใบมักเปลี่ยนไปเป็นกาบใบ

ดอกสมบูรณ์เพศ มักจะแยกเพศ ดอกทั้ง 2 เพศอาจจะอยู่ในต้นเดียวกันหรือแยกต้นกัน ถ้าอยู่ในต้นเดียวกันมักจะมีดอกตัวเมียเดี่ยวๆ และมีดอกตัวผู้จำนวนมากกว่าดอกตัวเมีย 1 ดอก ดอกทุกดอกจะมีกาบประดับลักษณะคล้ายใบ 1 คู่หุ้มอยู่ ดอกประกอบด้วยกลีบเลี้ยงสีเขียวใส จำนวน 3-6 กลีบ มีหรือไม่มีกลีบดอก เกสรตัวผู้จำนวน 1 อันถึงจำนวนมาก เรียงตัวเป็นวงเดียวหรือหลายวง วงในอาจเป็นหมัน เกสรตัวเมียประกอบด้วยรังไข่ที่ตั้งอยู่ต่ำกว่าส่วนอื่นของดอก เกิดจากใบดอกจำนวน 1-15 ใบ มีออวุลจำนวน 3-6 เม็ด ติดที่ผนังรังไข่ ผลรูปทรงกลมหรือรูปออดเวด เปลือกนอกเรียบหรือปูดเป็นปุ่มหรือหนาม

การจัดจำแนกสกุลไม้้ำ (Aston, 1973)

- 1 Freshwater plants 2
- 2 Leaves on a distinct stem, alternate, opposite, or in whorls or false-whorls 3
- 3 Leaves alternate (to sub-whorled), stiff, strongly recurved **Lagarosiphon**
- 3 Leaves alternate (out densely arranged and sometimes appearing opposite or falsely whorled), lax and almost thread-like,, extended **Maidenia**
- 3 Leaves in true whorls of 3-8 (or the lower opposite), thin, sub-erect to extended, not recurved 4
- 4 Leaves in whorls of 3-8, the whorls often well-spaced along the stem, the margins strongly serrate-dentate; stamens 3; male flower detaching and breaking free from its spathe without any elongation of the hypanthium; stigmas 3, filiform, undivided **Hydrilla**

- 4 Leaves in whorls of 3-6, the whorls fairly to very densely crowded on the stem, the margins minutely serrate; stamens 9(-10); male flower extended from its spathe by elongation of the slender hypanthium which may or may not finally break free; stigmas 3, broad, tapering toward the base, deeply 2-4-lobed at the apex 5
- 5 Leaves mostly in whorls of 3, mostly 6-12 mm long; stamens 9, the 3 inner ones with united filaments, the filaments much shorter than the anthers, all smooth and non-glandular, each locule of the anthers forming 1 valve only after dehiscence; male spathes 1-flowered; female spathe bifid at the apex; petals \pm equal in length and breadth to the sepals, not conspicuous, c. 5 mm long in male flowers and 2.5 mm in female; flowers without nectaries, water-pollinated **Elodea**
- 5 Leaves mostly in whorls of 4-5, mostly 15-30 mm long; stamens 9(-10), all distinct, the filaments at least 3 times as long as the anthers, papillose glandular above, each locule of the anthers forming 2 equal valves after dehiscence; male spathes mostly 2-4 flowered; female spathe split half-way down one side; petals much longer and broader than the sepals, conspicuous, c. 10-11 mm long in male flowers, c. 6-8 mm in female; flowers with nectaries, insect-pollinated **Egeria**
- 2 Leaves all radical, or in tufts connected by stolons, (Except **Vallisneria caulescens**, with linear, cauline leaves 4-8 cm long x c. 1 cm broad 6
- 6 Leaves linear, flat 7
- 7 Male flowers minute, detaching and floating on the water surface; ovary surmounted directly by the perianth segments, without an intervening hypanthium; female peduncle long, spirally coiled after fertilization; fruit enveloped in the lower region only by the unribbed spathe **Vallisneria**
- 7 Male flowers quite conspicuous, not detaching; ovary distant from the perianth segments which are removed from it by an intervening hypanthium; female peduncle not coiled; fruit enclosed in the ribbed spathe **Blyxa**
- 6 Leaves elliptic or lanceolate to suborbicular (if linear then juvenile) 8
- 8 Stolons absent; spathe with longitudinal ribs or wings; flowers bisexual, solitary and sessile within each spathe; leaves submerged or floating **Ottelia**

- 8 Stolons present (and mostly floating); spathe not ribbed or winged; flowers unisexual, the male several per spathe and each shortly pedicelled, the female solitary and long-pedicelled in each spathe; leaves floating (or erect) **Hydrocharis**
- 1 Marine plants 9
- 9 Plants coarse; leaves in tufts on firm rhizomes, linear and ribbon-like with several longitudinal nerves, not differentiated into petiole and blade 10
- 10 Leaves 30-150 cm x 13-17 mm; rhizome covered with persistent, blackish, stiff fibres **Enhalus**
- 10 Leaves 10-30 cm x 4-10 mm; rhizome without persistent fibres, but with annular scars **Thalassia**
- 9 Plants delicate; leaves opposite, in pairs along thin, creeping stems, oblong-linear to ovate or lanceolate, with a single longitudinal midvein, intramarginal veins, and connecting cross-veins, mostly differentiated into petiole and blade (except *H. spinulosa*) **Halophila**

Blyxa¹

จำนวนและแหล่งที่พบ พบประมาณ 10 ชนิด ส่วนใหญ่พบในเขตร้อนและในซีกโลกเก่า
B. octandra (Roxb.) Planchon (มีเกสรตัวผู้ 8 อัน) พบแถบประเทศอินเดีย

B. radicans Ridl. และ **B. oryzetorum** Hook. พบแถบประเทศแอฟริกา **B. japonica** (Miq.) Maxim พบแถบประเทศญี่ปุ่น ส่วนในประเทศไทยพบพวก **B. echinosperma** (Clarke) Hook. และ **B. japonica** (Miq.) Maxim

ลักษณะ Blyxa จัดเป็นพืชล้มลุกที่มีทรงต้นเป็นพุ่มและมีไหลที่โคน ต้นอาจยาวถึง 60 เซนติเมตร มี 2 เพศในต้นเดียวกันหรือแยกต้น ใบแคบยาว เรียงตัวเป็นกระจุก ชูานใบแผ่ออกเป็นกาบใบ ขอบใบเรียบหรือจักละเอียด ปลายใบแหลม

ดอกสมบูรณ์ มีทั้งดอกสมบูรณ์เพศและแยกเพศ ดอกตัวเมียไม่มีก้านดอก ดอกประกอบด้วยกลีบเลี้ยงสีเขียว รูปแคบยาวหรือรูปคล้ายหอกแคบๆ จำนวน 3 กลีบ ทนไม่ร่วงง่าย กลีบดอก 3 กลีบ (อาจไม่มีกลีบดอก) รูปแคบยาว ขนาดยาวกว่ากลีบเลี้ยง มีสีขาวตามขอบกลีบ เกสรตัวผู้จำนวน 3-9 อัน เกสรตัวเมีย 3 อัน รูปกว้างยาวคล้ายเส้นด้าย รังไข่ตั้งอยู่ได้ ส่วนอื่นของดอก ดอกมีกาบประดับที่ติดกันเป็นหลอดหุ้ม ปลายหลอดจะแยกออกเป็น 2

¹ชื่อตั้งโดย Noronha, 1806 ได้มาจากภาษากรีกว่า blyzein (ไหล)

กลีบ มีสันตามยาว อาจมีก้านหรือไม่มี ในแต่ละกาบประดับที่มีลักษณะเป็นแผ่นบาง ๆ จะมี ดอกอยู่จำนวน 1 ดอกถึงหลายดอกโดยเฉพาะดอกตัวผู้อาจมีจำนวนถึง 10 ดอก ดอกตัวเมีย มี 1 ดอก

ผลชนิดเบอร์รี่ รูปยาวรีหรือรูปหอกยาว ๆ รวมกันอยู่ในกาบประดับแคบ ๆ ผลแต่ละผลจะมีเมล็ดจำนวน 10 เมล็ดหรือมากกว่า เมล็ดขนาดยาว 1-2 มิลลิเมตร ผิวนอกอาจ เรียบ เป็นตุ่ม หรือมีหนามเรียงเป็นแถวตามยาว 3-8 แถว

การจัดจำแนกชนิดพันธุ์ไม้้ำน้ำ (Aston, 1973 และ Basel, 1982)

- 1 Flowers bisexual; spathe 1 (rarely 2)-flowered; stamen 3 2
- 2 Leaves basal, borne on contracted; corm-like stems, up to 60 cm long, 12-50 x as long as wide 3
- 3 Seeds with 8 (? or more) rows of broad, short, obtuse tubercles and without filiform projections **B. aubertii**²
- 3 Seeds with 8 (? or more) rows of ± acute spines, and with filiform projection 1-5 mm long from each end **B. echinosperma**
- 2 Leaves cauline, spirally arranged on elongated stems, up to 7 cm long, 10-15 x as long as wide **B. japonica**
- 1 Flowers unisexual (sometime with staminodes or stamens in the female flowers); female spathe 1-flowered, male spathe 1-to 10-flowered; stamens 9 ; seeds with 8 rows of ± blunt spines, and without filiform projections **B. octandra**

Blyxa echinosperma³ (Clarke) Hook. f.

ชื่อพื้นเมือง สันตะวาใบข้าว

ลักษณะ สันตะวาใบข้าวเป็นพืชใต้น้ำที่มีอายุฤดูเดียว มีไหล ใบเรียงซ้อนกันเป็นกระจุกที่โคนต้น อาจมีถึง 50 ใบ ความยาวของใบจะมากหรือน้อยขึ้นกับความลึกของน้ำ บางที่พบใบยาวถึง 30 เซนติเมตร กว้างประมาณ 1 เซนติเมตร ใบสีเขียวเข้มปลายใบแหลม

ดอกสมบูรณ์เพศ มีก้านดอกยาวชูขึ้นมาจากโคนของกระจุกใบ มีกาบประดับติดกันเป็นหลอดหุ้มอยู่ ปลายหลอดแยกเป็น 2 กลีบ ดอกประกอบด้วยกลีบเลี้ยงสีเขียว 3 กลีบ ขาว

² Pancho, 1978 ใช้ชื่อ *B. auberti*
³ Basel, 1982 กล่าวว่าไม่มีชื่อพ้องกับ *B. auberti*

8-11 มิลลิเมตร กลีบดอกสีขาว 3 กลีบที่มักจะหายไป 1 กลีบ และมักจะมีความยาวกว่ากลีบเลี้ยง เกสรตัวผู้จำนวน 3 อัน เกสรตัวเมียมีก้านเกสรสั้น รังไข่ตั้งอยู่ต่ำกว่าส่วนอื่นของดอก มี 1 ห้อง มีอวุลจำนวนมาก ผลชนิดแคปซูล ยาว 5-10 เซนติเมตร

***Blyxa japonica* (Miq.) Maxim**

ชื่อพ้อง ***B. laevis* Hayata**

ชื่อพื้นเมือง สันตะวาหางไก่ สันตะวาขนกไก่

ลักษณะ สันตะวาหางไก่เป็นพืชใต้น้ำอายุฤดูเดียว ต้นพอมยาว แตกกิ่งก้านมาก มีรากที่ข้อล่าง ๆ ใบคล้ายสาหร่ายคือแบน พอมยาว ปลายใบแหลมและไม่มีก้านใบ ใบยาว 1-7 เซนติเมตร กว้างไม่เกิน 4 มิลลิเมตร เรียงตัวเป็นวงหรือเรียงสลับกันเป็นกระจุกที่ปลายกิ่ง

ดอกเดี่ยว สมบูรณ์ สมบูรณ์เพศ มีก้านดอกยาวชูดอกขึ้นเหนือน้ำ ดอกประกอบด้วยกลีบเลี้ยงสีเขียวจำนวน 3 กลีบ ขนาดยาว 1-5 มิลลิเมตร กว้างประมาณ 1 มิลลิเมตร กลีบดอกสีขาวจำนวน 3 กลีบ ขนาดยาว 3-10 มิลลิเมตร กว้างไม่เกิน 1 มิลลิเมตร เกสรตัวผู้จำนวน 3 อัน เกสรตัวเมียเกิดจากใบดอก 3 ใบ รังไข่มี 1 ห้อง หุ้มด้วยกาบประดับรูปทรงกระบอก ผลสีเขียว ยาว 1-3 เซนติเมตร เมล็ดรูปกระสวยสีขาวจำนวนมาก ผิวเรียบหรือเป็นหนามหรือมีสัน

นอกจากนี้ อาจพบพืชสกุลนี้อีกหลายชนิดขึ้นอยู่ในแถบใกล้เคียง ได้แก่ ***B. octandra* (Roxb.) Planchon** (ที่มีดอกแยกเพศ ภายในกาบประดับตัวเมียมีดอกเพียง 1 ดอก กาบประดับตัวผู้มีดอก 1-10 ดอก เมล็ดมีหนาม 7-8 แถว และไม่มีเส้นยาว ๆ ขึ้นออกมา) และ ***B. radicans* Ridl., *B. oryzetorum* Hook.**

***Elodea*⁴**

ชื่อพ้อง ***Anarchis, Helodea***

ชื่อสามัญ Water-weed

ลักษณะ เป็นพืชลอยน้ำที่มีลักษณะคล้ายสาหร่ายหางกระรอก ส่วนใหญ่ต้นจะแยกเพศกัน ลำต้นมีลักษณะเป็นก้านยาว ๆ ใบแตกตามข้อ ไม่มีก้านใบ ใบขนาดเล็ก ยาว โปรงแสง รูปอิลิปติกแคบ ๆ รูปออดเวด หรือรูปไข่ ใบเรียงเป็นวงรอบข้อ ที่มักมีข้อละ 3 ใบ ไม่พบเกิน 4 ใบ มีรากเกิดตามข้อ พบลอยน้ำเสมอ

⁴ตั้งชื่อโดย L.C.M. Richard, 1803 ได้มาจากภาษากรีกว่า helos (ที่และ)

ดอกเดี่ยว รูปกลมหรือรูปทรงกระบอก สีขาวหรือสีชมพู ติดอยู่บนก้าน (ต้น) ที่ยาว คล้ายเส้นด้ายหนา ๆ ยื่นออกมาจากกาบดอกที่มักแยกเป็น 2 ซีก ดอกตัวเมียลอยอยู่ที่ผิวน้ำ ประกอบด้วยกลีบรวมสีขาวหรือสีชมพู ติดกันเป็นรูปทรงกระบอกยึดยาวที่ดูคล้ายก้านดอก ปลายแยกเป็น 6 กลีบ มีคอเกสรโค้ง ๆ โผล่ออกมา ดอกตัวผู้เกิดที่ฐานของกาบดอก ประกอบด้วยกลีบรวม 3-6 กลีบ มีเกสรตัวผู้ 3-9 อัน ดอกจะถูกปล่อยออกมาที่ผิวน้ำลอยไปแต่ละดอก ตัวเมีย

สืบพันธุ์โดยการหักของต้น

การจัดจำแนกชนิดพันธุ์ (Basel, 1982)

- 1 Leaves 8 as long as wide, spreading or reflected; sepal of female flowers 1-2 mm long; male flowers with 3 sepals, becoming detached, free floating **E. nuttallii**
- 1 Leaf 5 x as long as wide, spreading, nerve reflected; sepals of female flowers 2-4 mm long; male flowers with 6 perianth segments, remaining attached to parent plant....**E. canadensis**

Hydrilla⁵ Rich

ลักษณะ **Hydrilla** เป็นพืชที่มีต้นยาวแตกกิ่งและใบจำนวนมาก ทั้งใบและต้นจมใต้น้ำ มีทั้งต้นแยกเพศและ 2 เพศในต้นเดียวกัน ใบขนาดสั้น ไม่มีก้านใบ ใบเรียงตัวเป็นวงรอบข้อ จำนวนข้อละประมาณ 4 ใบขึ้นไป ใบล่าง ๆ อาจเรียงตรงข้ามกันเป็นคู่ ๆ

ดอกเดี่ยวชูขึ้นมาจากกาบดอกรูปกลมหรือรูปทรงกระบอก ดอกตัวผู้มีก้านดอกสั้น ประกอบด้วยกลีบเลี้ยง 3 กลีบ สีเขียว รูปอวเวด กลีบดอก 3 กลีบ ใส รูปออบลอง หรือคล้ายลิ้ม เกสรตัวผู้จำนวน 3 อัน เรียงสลับกับกลีบดอก อับละอองเกสรตัวผู้รูปไตขนาดใหญ่ ดอกตัวเมียมักมีจำนวน 1-2 ดอก ในแต่ละกาบดอก กาบดอกจะติดกันเป็นท่อยึดยาวมองคล้ายก้านดอก ปลายแผ่เป็น 2 กลีบ มีจำนวนกลีบเท่าจำนวนกลีบของดอกตัวผู้ แต่กลีบแคบกว่า รังไข่รูปยาวคล้ายเส้นด้าย อยู่เหนือกาบดอก มี 1 ห้อง มีเกสรตัวเมีย 3 อัน

ผลรูปรีหรือกลมหรือรูปทรงกระบอก มีผิวเรียบหรือเป็นหนาม มีเมล็ด 1-6 เมล็ด

⁵ ข้อตั้งโดย L.M.C. Richard, 1814 ได้มาจากภาษากรีกว่า hydor (น้ำ) และ illein (หัน)

สั้น ๆ มีกาบหุ้มดอกติดกันเป็นท่อ ปลายแยกเป็น 2 พู กาบดอกมักมีก้านยาวดูเหมือนเป็นก้านดอก ดอกประกอบด้วยกลีบเลี้ยง 3 กลีบ รูปแคบยาวหรือรูปออบลอง กลีบดอกขนาดใหญ่ 3 กลีบ สีขาวหรือสีชมพู รูปออบอเวดหรือรูปกลมแบน มีระยางค์อวบน้ำ เกสรตัวผู้จำนวน 6-15 อัน เรียงเป็น 2 ชั้น เกสรตัวเมียประกอบด้วยรังไข่ขนาดยาว เล็ก แคบ รูปออบลอง มักมี 6 ห้อง มีคอเกสรพอมบาง 6 อัน ปลายเกสรแยกเป็น 2 ซีก มีออวุลจำนวนมาก

ผลชนิดแคปซูล รูปออบลอง มีกลีบติดอยู่ทำให้เห็นเป็น 6 ร่อง หุ้มด้วยกาบประดับ เมล็ดขนาดเล็กกรูปร่างออบลองหรือรูปกระสวย มีเปลือกค่อนข้างหนา

การจัดจำแนกชนิดพันธุ์ไม้ น้ำ (Pancho, 1978)

- 1 Flowers unisexual; spathes 6-winged with 2 obtuse tips; stamens 9 **O. lanceolata**
- 1 Flowers bisexual; spathes 5-to 10-winged with 2 acute tips; stamens 6 (9) .**O. alismoides**

Ottelia alismoides (L.) Pers.

ชื่อพ้อง *Stratiotes alismoides* L., *O. lanceolata* Wight, *O. indica* Planch, *O. lactucaefolia* Walpers. **O. japonica** Miq.

ชื่อพื้นเมือง สันตะวาใบพาย

ลักษณะ เป็นพืชที่มีต้นขนาดเล็กเป็นแท่ง ฝังใต้พื้น สงใบขึ้นมาเป็นกระจุก ก้านใบยาว เป็นสันเปราะหักง่าย ใบขนาดใหญ่ รูปออบเวดหรือรูปหอก สีเขียวอมแดง เนื้อใบอ่อนทำให้อูริมใบเป็นคลื่น ปลายใบแหลม

ดอกออกเป็นช่อหรือกระจุก บานเหนือน้ำที่ละดอก สมบูรณ์เพศ ก้านดอกสั้นหรือไม่มี มีกาบประดับคลุมดอกตลอดเวลา ก้านกาบประดับยาวทำให้อูริมใบดูเหมือนเป็นก้านดอก ขนาดยาว ดอกประกอบด้วยกลีบเลี้ยง 3 กลีบติดกับรังไข่ กลีบดอก 3 กลีบ ซ้อนเกยกัน สีขาวหรือสีชมพู โคนกลีบสีออกเหลืองขนาดใหญ่กว่ากลีบเลี้ยง เกสรตัวผู้สีเหลืองจำนวน 15 อัน เรียงเป็น 2 ชั้น รังไข่ยาว เล็ก แคบ

ผลชนิดแคปซูล มีสันยื่นออกมาตามยาว มีเมล็ดจำนวนมาก พบในเขตอบอุ่นโดยเฉพาะในฤดูหนาว

Stratiotes aloides L.

ชื่อพื้นเมือง Water-aloe, Water-soldier

แหล่งที่พบ พบในประเทศแถบยุโรปและเอเชีย ในพื้นที่ต่ำที่มีอุณหภูมิค่อนข้างอบอุ่น มักขึ้นร่วมกับพืชพวก บัว กระจับ ตับเต่า ในสระตื้น ๆ มีน้ำนิ่ง เป็นพืชที่มีการกระจายตัวค่อนข้างแคบ

ลักษณะ Water-aloe จัดเป็นพืชครึ่งบกครึ่งน้ำ หรือพืชลอยน้ำ ใบรูปร่างคล้ายดาบยาวๆ ตัวใบหนา รูปสามเหลี่ยม ปลายแหลม ขอบใบจักแบบฟันเลื่อยที่แหลมมาก ใบสีเขียวเข้ม ยาว 15–40 เซนติเมตร กว้าง 7–25 มิลลิเมตร เรียงตัวซ้อนกันเป็นกระจุกที่โคนต้น มีรากยาว บางที่พบต้นพืชจมอยู่ในโคลน

ดอกออกเป็นช่อ มีใบประดับ 2 ใบรองรับช่อดอก ช่อหนึ่งมีดอก 1–2 ดอก ส่วนประกอบของดอกจะมีจำนวนเป็น 3 กลีบดอกสีขาว ดอกตัวผู้มีเกสรตัวผู้ 12 อัน ดอกตัวเมีย มีขนาดเล็กกว่า ประกอบด้วยเกสรตัวเมีย 6 อัน

ผลชนิดแคปซูล มีผิวคล้ายหนัง เมล็ดรูปทรงกระบอก

Vallisneria

จำนวนและแหล่งที่พบ พบประมาณ 8 ชนิด พบทั้งในเขตอบอุ่นและเขตที่ค่อนข้างหนาว

ลักษณะ พืชสกุลนี้ส่วนใหญ่เจริญใต้น้ำ มีต้นเป็นเหง้าเล็กๆ ฝังใต้โคลน ทราข งอกไหลออกมาทอดไปตามพื้น ปลายไหลจะแตกใบขนาดยาว แคบ เรียงซ้อนกันเป็นกระจุก ปลายใบชูขึ้นมาที่ผิวน้ำ โคนใบแผ่ออกเป็นกาบซ้อนกัน แต่ละใบมีเส้นใบ 3–9 เส้นเรียงขนานกันจากโคนใบถึงปลายใบและมีเส้นขวางเชื่อม ต้นแยกเพศ

ดอกหุ้มด้วยกาบดอกที่ติดกันเป็นหลอด ภายในกาบดอกตัวผู้ประกอบด้วยดอกตัวผู้ขนาดเล็กจำนวนมาก ดอกประกอบด้วยกลีบเลี้ยง 3 กลีบ ไม่มีกลีบดอก หรือมี 1 กลีบที่บางใสคล้ายใบประดับ มีเกสรตัวผู้จำนวน 1–3 อัน กาบดอกติดกันเป็นหลอดรูปร่างรูปไข่ ปลายแยกเป็น 3 พู มีก้านสั้น ภายในกาบดอกตัวเมียประกอบด้วยดอกตัวเมีย 1 ดอก หลอดของกาบดอกจะมีสันออกมา และปลายหลอดจักเป็นฟัน 3 จัก ก้านดอกบิดเป็นเกลียว มีขนาดยาวมาก การผสมเกสรเกิดที่ผิวน้ำ โดยดอกตัวผู้จะหลุดออกมาที่ผิวน้ำ

ผลชนิดแคปซูลรูปพ้อมยาว หุ้มด้วยกาบดอก มีเมล็ดมาก รูปออบลองหรือรูปกระสวย เปลือกบาง ขยายพันธุ์โดยไหล

การจัดจำแนกชนิดพันธุ์ส่วนใหญ่ดูจากลักษณะของเกสรตัวผู้และยอดเกสรตัวเมีย ดังตัวอย่างการจัดจำแนก

การจัดจำแนกชนิดพันธุ์ (Basel, 1982)

1 Male flowers with 2 divergent stamens; female flowers with fringed stigma *V. spiralis*

1 Male flowers with 1 erect stamens; female flowers without fringed stigma .. *V. americana*

Valisneria gigantea Graeb.

ชื่อพื้นเมือง เทปักษ์ สันตะวาพมนาง

แหล่งที่พบ พบแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะประเทศฟิลิปปินส์และนิวกินี

ลักษณะ เทปักษ์จะมีใบแคบคล้ายริบบิ้น ยาว 15-100 เซนติเมตร กว้าง 1-2 เซนติเมตร มีเส้นใบ 5-9 เส้นเรียงขนานกัน

ดอกแยกเพศ มีกาบหุ้มดอก กาบดอกตัวผู้ยาวประมาณ 0.5 เซนติเมตร เมื่อดอกแก่กาบจะแตกออก ดอกจะลอยขึ้นสู่ผิวน้ำ กาบดอกตัวเมียยาว 1-2 เซนติเมตร หุ้มรังไข่ไว้ครึ่งหนึ่ง และมีแถบสีดำตามยาว ก้านดอกยาวบิดเป็นเกลียว ที่อาจยาวถึง 1 เมตร ดอกประกอบด้วยกลีบเลี้ยงรูปออดเวดที่โค้งนูน กลีบดอกเป็นแผ่นบางใสคล้ายใบประดับ รังไข่ขนาดยาว 17-22 มิลลิเมตร มีเกสรตัวเมียเรียงสลับกับกลีบดอก ยาวประมาณ 2 มิลลิเมตร มีออวูลจำนวนมาก

Vallisneria asiatica Miki

ชื่อพ้อง *V. spiralis* forma *tortifolia* Wendt⁷

ชื่อพื้นเมือง เทป

แหล่งที่พบ เวียดนาม ญี่ปุ่น และได้หวัน

ลักษณะ ต้นเป็นเหง้าแคบๆ ใบเรียงซ้อนกันเป็นกระจุกบนเหง้า ใบยาวประมาณ 30-50 เซนติเมตร กว้าง 5-7 เซนติเมตร สีเขียวเข้ม ใบอ่อนจะบิดเป็นเกลียวมากกว่าใบแก่ ขอบใบจักคล้ายฟันเลื่อยหยาบๆ

ดอกแยกเพศ ดอกตัวผู้ประกอบด้วยกลีบเลี้ยงสีออกม่วง มีขนบางๆ เป็นวงที่โคนเกสร เกสรตัวผู้มีอันเดียว (*V. spiralis* มี 2 อัน) ดอกตัวเมียประกอบด้วยกลีบดอกยาว 3-4 มิลลิเมตร และเกสรตัวผู้ที่ลดขนาดลงจำนวน 3 อัน กาบดอกตัวเมียยาวประมาณ 2 เซนติเมตร

ผลชนิดแคปซูลรูปทรงกระบอกยาว 15-20 เซนติเมตร เมล็ดรูปทรงกระบอกเช่นกัน มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 0.5 เซนติเมตร

V. spiralis forma *tortifolia* ที่ Miki พบในญี่ปุ่นนั้น Wendt จัดเป็นชนิดใหม่คือ *V. torta* Wendt.

Vallisneria spiralis L.

ชื่อพื้นเมือง เทปเล็ก สันตะวาพมนาง Eel-grass, Eel-weed, Coiled-valisneria

แหล่งที่พบ พบแถบยุโรป อเมริกา และเอเชีย

ลักษณะ สันตะวาพมนางเป็นพืชน้ำอายุหลายฤดูที่มีต้นเป็นเหง้าเล็ก ๆ ฝังอยู่ในดิน ทนทรายหรือโคลน มีไหลสั้น ๆ ขึ้นออกไป มีรากฝอยแตกออกตามข้อ ใบยาวรูปคล้ายริบบิ้น สีเขียวอ่อนเรียงเป็นกระจุก กระจุกละ 4-10 ใบ แผ่นใต้วงน้ำ ใบยาวได้ถึง 1 เมตร มีเส้นใบ 3-9 เส้น เรียงขนานกันไปยังปลายใบ (ต่างจากใบใต้วงน้ำของ **Sagittaria**) มีเส้นใบเล็ก ๆ ตัดเชื่อมระหว่างเส้นใบ ริมใบจักเล็กมองเห็นได้โดยแว่นขยาย

ดอกแยกเพศและแยกต้นกัน ดอกตัวผู้มีขนาดเล็ก จำนวนมาก เกิดตรงโคนใบ มีก้านดอกสั้น ยาว 6-9 มิลลิเมตร ใบประดับลักษณะบางใสคล้ายกาบหุ้มดอกอยู่ มีก้านยาวเป็นสัน 3 เหลี่ยม ดอกแก่จะลอยขึ้นสู่ผิวน้ำ แต่ละดอกประกอบด้วยกลีบเลี้ยง 3 กลีบ มีขนที่โคนกลีบ กลีบดอกขนาดเล็ก 1 กลีบ เกสรตัวผู้จำนวน 2-3 อัน เป็นหมัน 1 อัน เกสรตัวผู้จะมีฟองอากาศอยู่ภายใน ทำให้เกสรที่แก่แล้วลอยขึ้นสู่ผิวน้ำ โดยลอยอยู่ระหว่างช่องว่างของกลีบดอกที่ติดกันเป็นวง ดอกตัวเมียมี 1 ดอกเกิดอยู่ตรงปลายก้านดอกที่ยาวมาก มีลักษณะเป็นเส้นผอม ๆ ขนาดใหญ่กว่าดอกตัวผู้และเจริญดีกว่า ดอกจะขึ้นขึ้นมาจากกาบดอกรูปทรงกระบอกสีเขียวที่เกิดจากใบประดับ 2 ใบติดกัน มีขนาดยาว 1-2 เซนติเมตร ยาวเท่ากับขนาดของรังไข่ ดอกประกอบด้วยรังไข่ขนาดเล็ก มี 1 ห้อง ตั้งอยู่ใต้ส่วนอื่นของดอก มียอดเกสร 3 อัน ที่คอเกสรจะแยกลงมาจนถึงกึ่งกลาง มีกลีบเลี้ยงสีเขียวจำนวน 3 กลีบ ยาว 2-4 มิลลิเมตร กลีบดอกขนาดเล็ก 3 กลีบ พบว่าก้านดอกจะขยายยาวอย่างรวดเร็ว (อาจถึง 2 เซนติเมตรในหนึ่งชั่วโมง) ชูดอกตัวเมียที่แก่ขึ้นสู่ผิวน้ำ เกิดการถ่ายละอองเกสรโดยกระแสน้ำเป็นตัวช่วย โดยช่วยให้ดอกตัวผู้และดอกตัวเมียมาติดกัน หลังจากมีการถ่ายละอองเกสรและมีการผสมเกสรแล้วก้านดอกจะบิดเป็นเกลียวดึงรังไข่ลงใต้น้ำ ดังนั้น ชื่อ **spiralis** จึงน่าจะเกิดจากการบิดของก้านดอกมากกว่าการบิดของใบ

ผลชนิดแก่รูปทรงกระบอก ยาว 3-9 เซนติเมตร มีกาบหุ้มตลอดเวลา ผลแก่ไม่แตก มีเมล็ดจำนวนมาก ขนาดประมาณ 1-5 มิลลิเมตร งอกง่ายในทรายและน้ำตื้น

V. spiralis forma portugalensis forma nana forma pusilla ต่างก็มีใบบิดเป็นเกลียวแน่น ต่างกันตรงความยาว รูปร่างและความกว้างของใบ

หมายเหตุ V. gigantea Graeb. ที่พบมากในนิวกินีและฟิลิปปินส์นั้น มีเส้นใบ 7 เส้น และดอกตัวผู้กับดอกตัวเมียคล้ายกับ **V. spiralis** เพียงแต่มีขนาดยาว 2-3 เซนติเมตรและบอบบางกว่า

Vallisneria americana A. Michaux

แหล่งที่พบ อเมริกาใต้

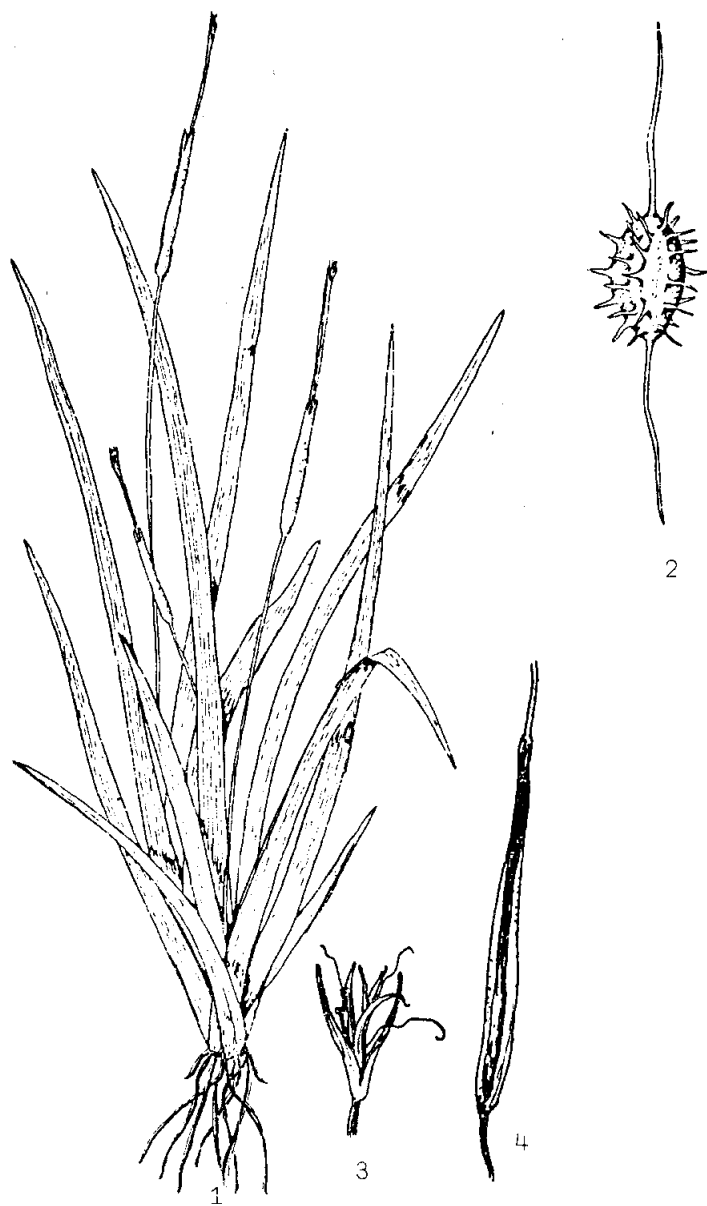
ลักษณะ พืชใต้น้ำที่มีใบคล้ายริบบิ้นแข็งแรง อาจยาวถึง 1 เมตรแทงออกมาจากเหง้า เรียงตัวเป็นกระจุก มีเส้นใบสีแดงคล้ำ (มักไม่พบใน *V. spiralis*)

ดอกตัวผู้มีใบประดับรูปรางรูปไข่รองรับ ยาว 1-3 มิลลิเมตร มีกลีบเลี้ยง 3 กลีบ ดอกแก่จะหลุดจากต้นลอยขึ้นสู่ผิวน้ำ ดอกตัวเมียรองรับด้วยกาบประดับที่แยกเป็น 2 ซีก มีก้านผสมยาว ซึ่งเป็นส่วนของต้นและบิดเป็นเกลียวชูดอกขึ้นมาที่ผิวน้ำ มีกลีบเลี้ยง 3 กลีบ กลีบดอก 3 กลีบ ยอดเกสรมี 3 พู

ผลชนิดแคปซูลเกิดบนก้านที่ยาว 5-10 เซนติเมตร

การผสมเกสรของพืชชนิดนี้เป็นที่น่าสนใจ คือเมื่อดอกตัวผู้ลอยมาใกล้ดอกตัวเมีย เกสรตัวผู้เมื่อไปแตะเกสรตัวเมีย จะถ่ายละอองเกสรให้ หลังจากมีการถ่ายละอองเกสรแล้ว ดอกตัวเมียจะถูกดึงกลับลงมายังโคนใบโดยการบิดตัวของก้านทำให้หุดสั้นเข้า ผลจะสุกใต้น้ำ และกระจายไปโดยกระแสน้ำหรือโดยนกที่ชอบกินผลสด

พบขึ้นในน้ำที่มีฤทธิ์เป็นกรดเล็กน้อย ก็มี pH 6.0-7.0 มีแสงมากพอ

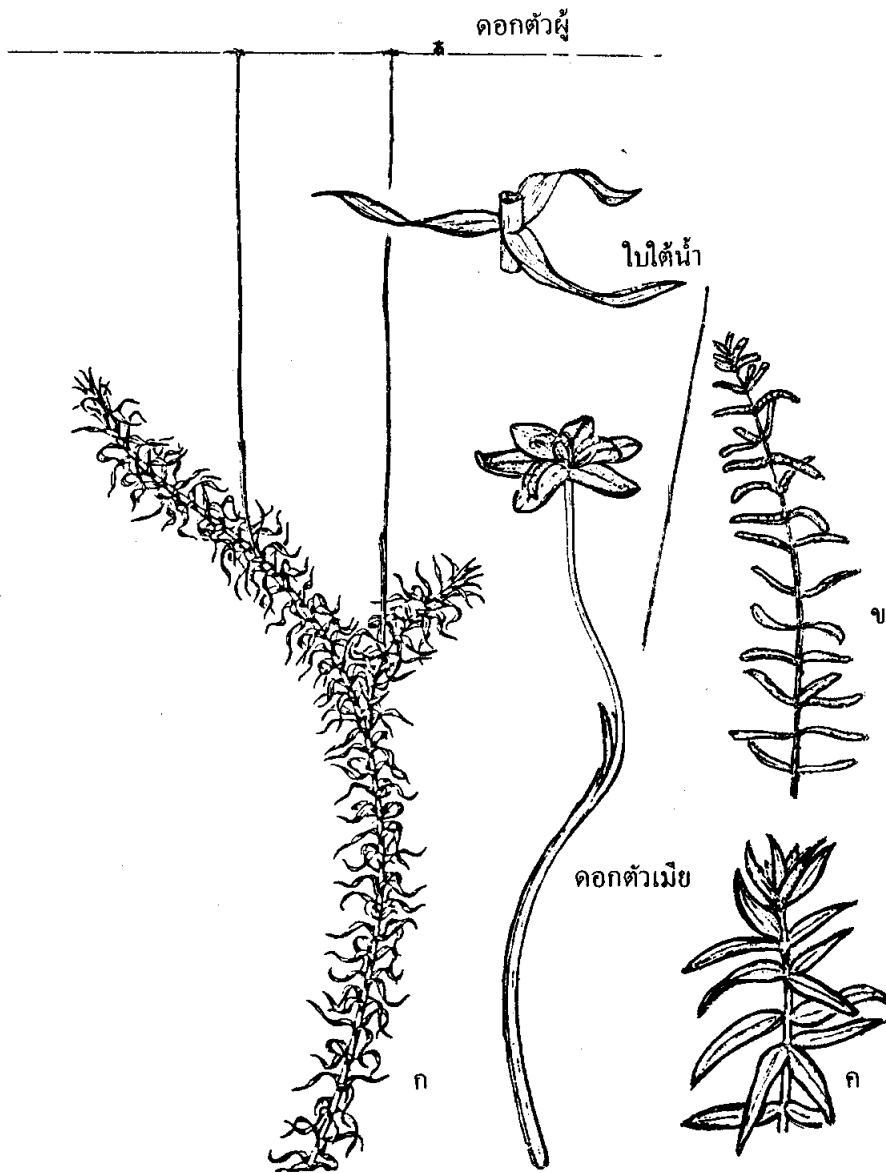
ภาพที่ 145 สันตะวาใบข้าว (*Blyxa echinosperma*) แสดง (1) ต้นแก่กำลังมีดอก $\times 0.3$ (2) เมล็ด $\times 12$
(3) ดอกตัวผู้ (4) ดอกตัวเมีย

ภาพที่ 146 สันตะวาหนังไ้ (*Blyxa japonica*) แสดง (1) ใบและดอก (2) ดอกขยายใหญ่ (3) เมล็ด

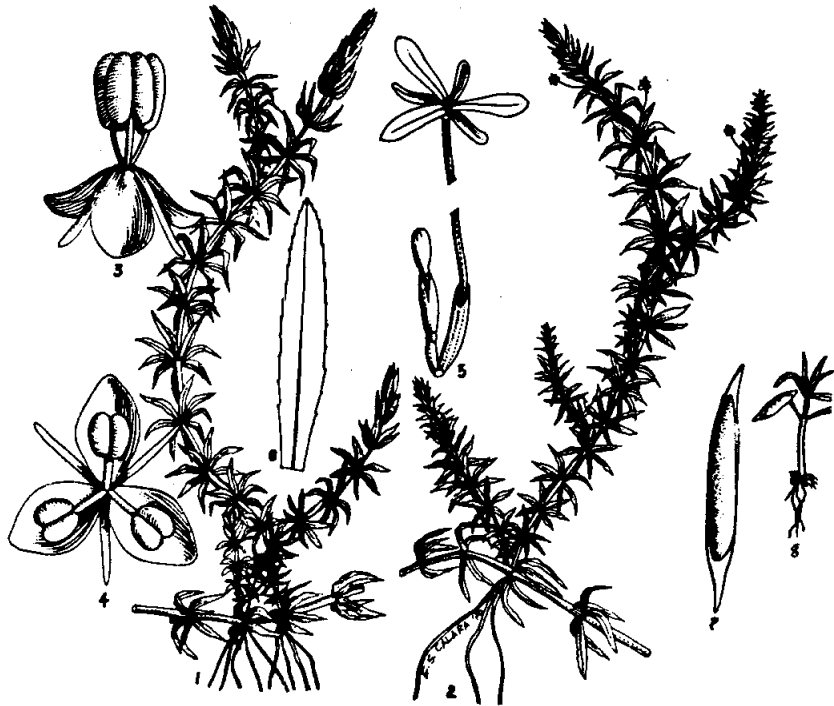
ภาพที่ 147 *Elodea canadensis* Michx. (*Anacharis canadensis* Rich.) แสดง (1) ต้น (2) ดอกตัวเมีย (3) ดอกตัวผู้ (4) โคนใต้น้ำเรียงตัวรอบข้อจำนวนข้อละ 3 โคน (อาจพบมี 4 โคนบ้าง)

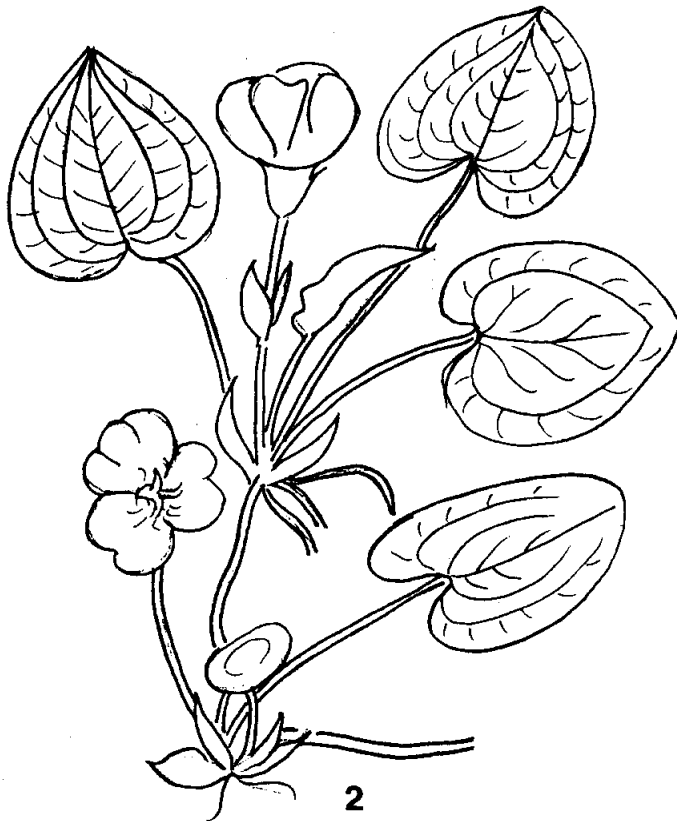
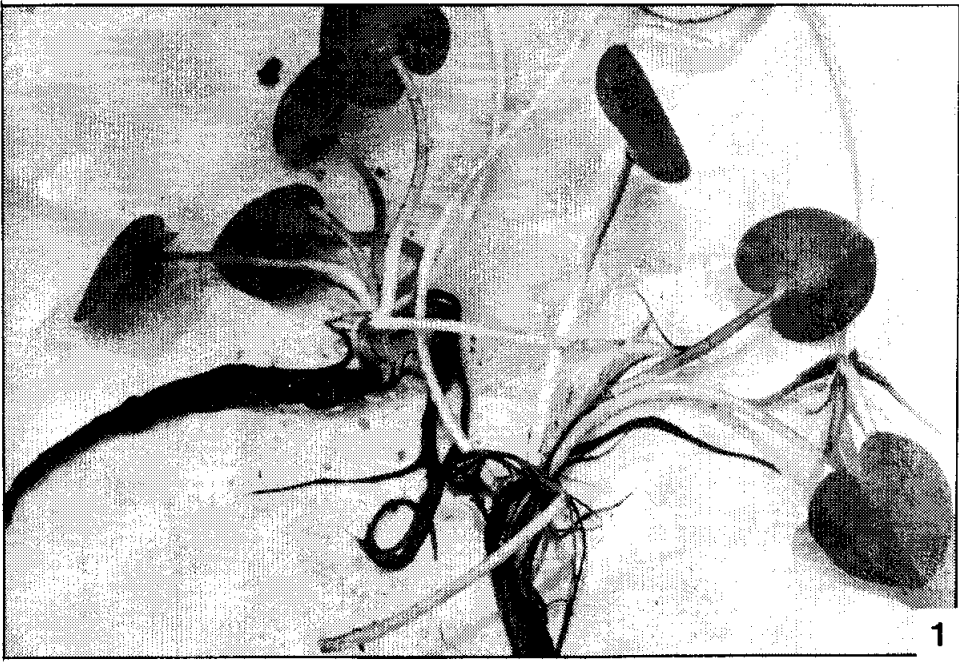
ภาพที่ 148 ก. *Elodea nuttallii* (Panch.) St. John. (*Anacharis nuttallii*)

ข. *Elodea occidentale*

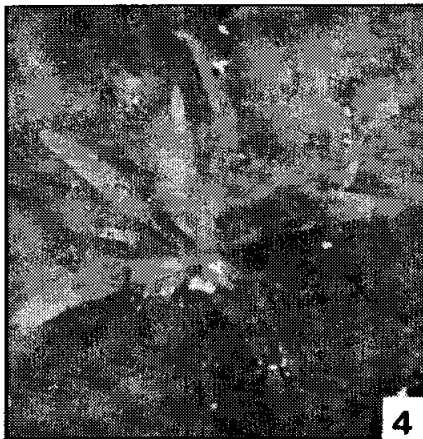
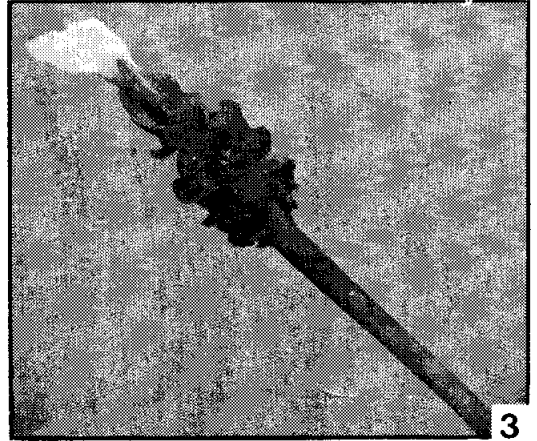
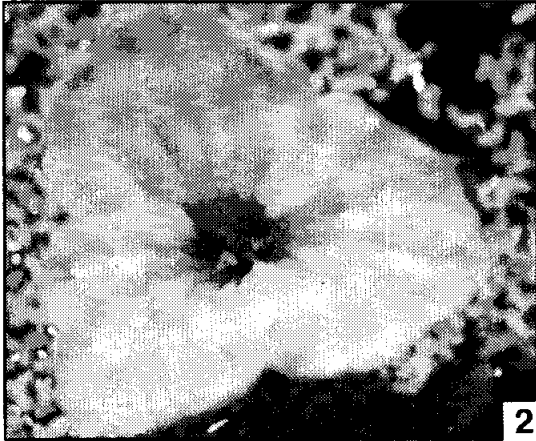
ค. *Elodea densa*

ภาพที่ 149 สาหร่ายหางกระรอก (*Hydrilla verticillata*) แสดง (1) ต้นตัวผู้ (2) ต้นตัวเมีย (3-4) ดอกตัวผู้ (5) ดอกตัวเมีย (6) ใบขยายใหญ่ (7) เมล็ด (8) ต้นอ่อน (9) กิ่งและใบ

ภาพที่ 150 ผักตับเต่า (*Hydrocharis morsus-ranae* L.) แสดง (1) ต้นมีไหลทอดออกไปงอกเป็นต้นใหม่ (2) ต้นมีดอกแทงออกมาที่มุมโคนก้านใบ

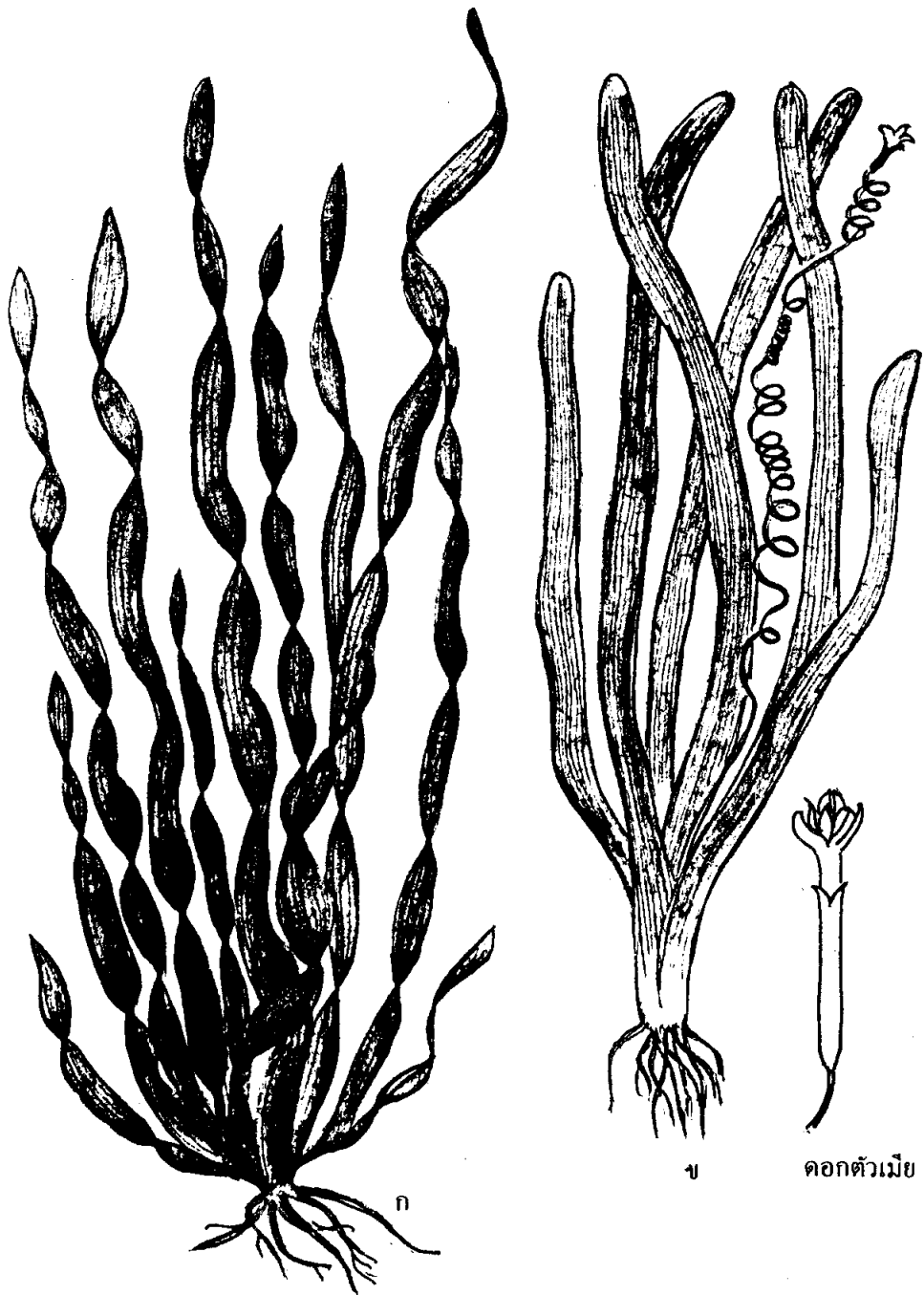

ภาพที่ 151 สันตวาโบพาย (*Ottelia alismoides* L.) แสดง (1) ต้นแก่มีผล (2) ดอกขยายใหญ่ (3) ผล (4) ต้นอ่อนมีใบยาวเรียว (5) ช่อดอก

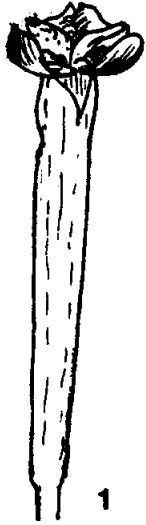
ภาพที่ 152 ก. *Vallisneria americana* Michx.

ข. *Vallisneria spiralis* L. forma *portugalensis*

ภาพที่ 153 ก. *Vallisneria asiatica* Miki (*Vallisneria spiralis* forma *tortifolia*)

ข. สันตวาฬมนาง (*Vallisneria gigantea* Graebn.)

ภาพที่ 154 เทปเล็ก (*Vallisneria spiralis* L.) แสดง (1) ดอกตัวเมียขนาดใหญ่ (2) ดอกตัวผู้ (3) ต้นใต้น้ำ เห็นใบแตกเป็นกอ (4) ดอกตัวเมียที่ปรากฏในธรรมชาติ (ถูกชูขึ้นเหนือน้ำ)